

Докторска теза:

Българи в италианските академии за изящни изкуства (1878-1944)

Научен ръководител: Доц. д-р Ружа Маринска

13

„Фамилия Села от Сан Джероламо“ и още някои непознати произведения на Борис Георгиев (1888-1962)

Анжела Данева

Нов български университет

Не знаем кога едно художествено произведение ще реши да напомни за себе си и да разкрие историята си. Не знаем и дали ще ни разкаже повече за личността на самия художник. Едно със сигурност обаче е вярно – всяка следа за българско присъствие на европейската художествена сцена от първата половина на миналия век добавя щрихи не само към личността на художника, но дава представа и за динамиката в българо-европейските културни отношения. Тези следи биха могли да променят стереотипите за мястото на българското модерно изкуство в широката гама от течения, направления и явления в художествения живот през първата половина на ХХ век.

Произведенията, за които ще стане дума в текста по-долу, не са познати в оригинал и не са подробно коментирани от българското изкуствознание¹. За първи път картините „Фамилия Села от Сан Дже-

¹ Картините „Фамилия Села“ и „Майка и дъщери“ са репродуцирани в монографията „Борис Георгиев“ (1987) от Ирина Михалчева. Краткият пластичен анализ на с. 35 за портрета на Села показва, че авторката не познава произведението в оригинал, иначе би избегнала някои неточности и не би пропуснала съществени подробности от съдържанието и историята на картината. Същото се отнася и за произведението „Майка и дъщери“, публикувано под името „Троен портрет“. Вж.: Михалчева, И. Борис Георгиев. БХ, София, 1987, с. 35, 102, 106.

В книгата на Пламена Рачева само е отбелязано съществуването на портрета на семейство Села, явно позовавайки се на монографията на Ирина Михалчева. Вж.: Рачева-Димитрова, П. Борис Георгиев от Варна (1888-1962). Архиви. Варна, 2002, с. 24.

роламо“ и „Майка и дъщери“ са публикувани в каталога на XV Венецианско биенале от 1926 г.² Името на Борис Георгиев в каталога показва участието му на този форум още от 1926 г., за което до днес липсваше информация в биографичните справки на художника.

14 Репродукция на картината „Фамилия Села от Сан Джероламо“ на Борис Георгиев ми попадна случайно през 2007 г., разглеждайки стар каталог на Венецианското биенале от 1926 г. През есента на 2008 г. произведението неочаквано отново напомни за себе си. Коя е фамилия Села? Къде и какво е Сан Джероламо? Какво е свързвало българския художник Борис Георгиев с тези хора?

Става дума за славата на модерен по това време в Италия портретист, или за повече от обикновена поръчка? Въпросите преупукаха в главата ми онази вечер в Италия, когато реших да потърся наследниците на произведението. Стреляйки в тъмното, изпратих до Фондация „Села“ запитване относно картината на Борис Георгиев, без да съм сигурна, че става дума за същите Села. На следващата сутрин имах потвърждение, че картината е семейно притежание и се намира във фамилната къща. Оказа се също, че доктор Лодовико Села ръководи огромния архив на фамилията, който днес се помещава в старата фабрика за производство на вълна. И така нишката започна бързо да се разплита, връщайки ме в далечната 1924 г. в подножието на италианските Алпи. В град Биела открих картината на Борис Георгиев, изобразяваща фамилия Села. В края на 2008 г. посетих резиденцията им, която се оказва преустроен манастир от XV в.³ с името „Сан Джероламо“ (свети Йероним), а настоящото изследване е резултат от личните ми срещи и разговори с членовете на семейство Села.

Села и днес са едно от най-влиятелните семейства в района Пиемонт. Корените му водят назад във времето, във втората половина на XV в. Минават векове и фамилията става един от родоначалниците на индустриалната революция в Пиемонт. През 1817 г. Пиетро Села първи внася гъкачни машини от Белгия за фамилното производство на платове. През 1835 г. Маурицио Села премества производството в Биела и разширява бизнеса с производство на коприна. Фамилията

² XV Esposizione Internazionale d'Arte della Città di Venezia, Catalogo della mostra, Premiati Officine Carlo Ferrari, Venezia, 1926, p. 141.

³ Манастирът „Сан Джероламо“ е основан през 1512 г. от Джовани Громо, а през 1864 г. е купен от фамилия Села. Бившият манастир се състои от манастирски двор, две галерии и еднокорабна църква, в която са запазени стенописи в ломбардски стил.

има интереси в банковата сфера, като инициатор за това се смята Куйнтино Села⁴, министър на финансите на Виторио Емануеле II. Така през 1869 г. брат му Джузепе Венанцио Села⁵ създава Банка Биалезе. През 1886 г. синът му Гауденцио Села (1860-1934) я превръща в кредитна институция, съществуваща и до днес. Освен в банковото дело фамилията, заедно с друга фамилия – Моска, създават през 1899 г. в Сардиния обща лозаро-винарска фирма *Sella & Mosca*.

Това кратко отклонение се налага, защото портретите, за които става дума, са свързани пряко с представителите на двете италиански фамилии. Най-голямо внимание ще обърна на семейния портрет на фамилия Села, а другите портрети ще допълнят, колкото е възможно, картината на връзките на Борис Георгиев с тези хора.

В началото на 20-те години Борис Георгиев е в Италия, в Рим. През 1923 г. прави изложба в Художествената академия в Рим, а на следващата 1924 г. показва своите произведения в палацо Дория. Известно е, че за кратко време и вероятно чрез тези две изложби и последвалите положителни публикации в италианската преса Борис Георгиев става популярен и търсен сред висшето общество на столицата художник. Получава множество поръчки за портрети на известни и влиятелни личности. Сред познатите ни произведения от живота му в Италия са портретите на кардинал Мери дел Вал, на скулптора Занели и др.

Борис Георгиев се запознава с Масимо Села (1886-1959)⁶ през 1924 г. в Рим. Масимо Села живее там със семейството си известно време след завръщането си от Испания през 1921 г., където управлява маларийната акция, организирана от Фондация „Рокфелер“. Според сведенията на госпожа Селина Села⁷ баща ѝ Масимо Села кани Борис Георгиев във фамилната къща в Биела. По-възрастното поколение на семейство Села е запазило топли спомени за българския художник. Госпожа Мима Гйба Джордана си спомняше с

⁴ Куйнтино Села (1827-1884) е политик, финансист, алпинист; един от основателите на Club Alpino Italiano (1863).

⁵ Джузепе Венанцио Села (1823-1876) е химик, изследовател, фотограф; пише първия трактат с теоретични и практически съвети по фотография: Venanzio Giuseppe Sella, Plico del fotografo: Trattato teoretico-pratico di fotografia, Torino, 1863.

⁶ Масимо Села (1886-1959) е медик, изследовател, любител фотограф. От 1924 до 1943 г. е директор на Института по морска биология в Ровиньо, Италия.

⁷ Селина Села (1926) е дъщеря на Масимо Села. Тя е известен психотерапевт и психоаналитик. Когато Борис Георгиев рисува семейство Села през 1924 г., тя не е родена.

топлота за Борис Георгиев и показваше с оживление мястото му на семейната маса за хранене. Явно художникът е живял достатъчно дълго между тях, защото е имал време да им покаже и как се прави българско кисело мляко. Според датировките на рисунките, които семействата Села и Моска ми предоставиха, а и както се разбира от кореспонденцията на Борис Георгиев с Виторио Села, художникът е продължавал да посещава този край на Италия и по-късно.

Според семейната памет разговорите между известния италиански фотограф Виторио Села⁸ (брат на Карло Села) и художника били доста оживени. Едва ли бихме могли да възстановим темите, които са вълнували двамата, но от кореспонденцията им от 1925 до 1941 г.⁹, която е запазена, се разбира, че по препоръка на Виторио Села през 1926 г. Борис Георгиев е приет за член на *The National Geographic Society* (Вашингтон) и получава списание *National Geographic*. Със сигурност са обсъждали и проблемите на фотографията като сравнително ново изкуство и начин за пресъздаване и визуализиране на света. От всеки изписан ред в писмата от архива на фамилията личи, че става дума за сродни души. Ето какво пише Борис Георгиев на Виторио Села по повод на списанието, което започнал да получава: „Това ми доставя голямо удоволствие, защото чрез множеството красиви снимки Вие сте се докоснали до тези части на света. Така аз винаги ще бъда в течение, един искрен почитател на Вашата прекрасна и поетична работа, която отразява най-сублимни и невероятни места на земята. Не можете да си представите с каква религиозна пантеична чувствителност разгръщам и страниците на книгата, която ми подарихте“¹⁰. Че става дума за приятелски отношения, за чувство на симпатия между художника и членовете на това семейство и специално Виторио Села, личи и от писмата, завършващи с поздрава „*Fraternamente Boris Georgiev*“, т.е. „с братски поздрав“.

Портретът „Фамилия Села от Сан Джероламо“ е с размери 160x143 см. Изпълнен е с темпера върху дърво. По отношение на

⁸ Виторио Села (1859-1943), син на Джузепе Венанцио Села и Клементина Моска Риатал. Той е известен италиански алпинист и фотограф. Фотографиите му от експедициите в Аляска (1897), Уганда (1906), К2 (1909), от Алпите и Хималаите (1899) и до днес се смятат за едни от най-качествените, правени в тези райони.

⁹ Архивът на фамилия Села пази няколко поздравителни картички и писма от Борис Георгиев до Виторио Села.

¹⁰ Писмо на Борис Георгиев от 28.01.1926 г., Рим. В писмото името на книгата не се чете добре.

Фамилия Села от Сан Джероламо, 1924
 Темпера, дърво, 160x143, подпис и дата долу ляво
Частно притежание
Sella family of San Gerollamo, 1924
Tempera, wood, 160x143, signed and dated bottom left
Private collection

Фамилия Села
от Сан Джероламо, 1924
Фрагмент със
„Скитникът и неговата
сестра”
Sella family of San
Gerollamo, 1924
Fragment of „Tramp and his
sister“

стила не бих могла да добавя повече от това, което вече е казано за художника. Четката му с религиозно благоговение гали дървото, извайвайки формите. Цветовата гама е прозирна, мека и топла. Верен на себе си, авторът търси духовните връзки, които го сближават с портретуваните. Не ми е известно друго произведение на художника, в което фигуралната композиция да пресъздава и съчетава едновременно материалното благополучие и знатност на моделите с идеализирания свят, за който мечтае и към който винаги се стреми Борис Георгиев.

Портретът на фамилия Села е много добре осмислен композиционно. Художникът разполага персонажите на фона на галерията на Сан Джероламо. Ренесансовата архитектура на манастира придава дълбочина на пространството и индиректно внушава, че хората, живеещи там, стоят по-близо до духовния, отколкото до материалния свят. Работата може да се причисли към ранните живописни произведения на автора, в които превес има символизмът, а избраното за портрета мястото в галерията пред вратата на манастира, с изображения над нея Сан Джероламо, не е случайно. Светецът, придружен от лъв, е рисуван най-често с бяла брада и надвесен над книгите. Той е високообразован учен, писател и преводач. Характеристики, които се отнасят и за членовете на фамилия Села. Като живописец, в онези години Борис Георгиев търси не толкова външната прилика с моделите, въпреки че тя е налице. По-важната задача за него е да пресъздаде цялостния образ на това семейство, както той го вижда и познава. На преден план, от ляво и в дясно на картината са изобразени Карло Села и съпругата му Клара. Те са седнали от двете страни на семейството на Масимо Села. Достоплепните им фигури, обърнати една към друга, уравновесяват композицията така, както вероятно са го правили и в живота. До Клара Села, на втори план е Едвидже Маняни, съпругата на Масимо Села. На преден план до баба си Клара е седнал по-малкият син на Масимо Села – Лука. Зад него и до Карло Села е Алфонсо – първородният син на младото семейство Села. Изправен на втори план е Масимо Села. В портретите прави впечатление внушението за спокойствие и доверие, сплотеност, уважение и здрави традиции в семейството. Всички са облечени според модата по онова време, сравнително скромно и с вкус, а дрехите им не подсказват излишно разточителство и суета. Всичко това щеше да е достатъчно за друг художник, но не и за Бо-

рис Георгиев, за когото, както знаем, предметното е без значение. Семейният портрет на Села впечатлява и с един интересен детайл, който потвърждава идеята за алегоричността на портрета, макар неясна и прикрита на пръв поглед. В картината, между колоните на галерията, различаваме образите на художника и на сестра му Катя. Изображението е фрагмент от известната картина на Борис Георгиев „Скитникът и неговата сестра“ от 1918 г. В историята на изкуството има и други произведения, в които можем да видим автопортрет на художника, например в „Менините“ на Веласкес. И този факт в случая щеше да бъде малко смущаващ, като познаваме етиката, с която и за която живее художникът. Как да разбираме тогава присъствието на автопортрета на Борис Георгиев и на образа на неговата сестра, които само на пръв поглед изглеждат прикрити между колоните на галерията? Многократно в писмата и интервютата си Борис Георгиев споделя, че най-важното за неговата етика е да разбере и почувства „кои са пътищата, които свързват хората в едно братство, в едно семейство“¹¹. В този смисъл работата му върху портрета на фамилия Села от Сан Джероламо е била нещо повече от изпълнение на обикновена поръчка. Борис Георгиев е оставил на фамилията не просто семеен портрет, а символ на техните семейни отношения, в който вечно ще витае и духът на художника, търсец доброто у човека и красотата на природата в този материален свят.

Малко произведения са били документирани в процеса на създаването им, но за щастие така е станало в случая с портрета на Села. Фотография на Виторио Села е запазила момента, в който Борис Георгиев рисува картината. На нея можем да видим как е изглеждал самият художник по време на работа. Той е работил с мека шапка на главата, но вероятно и това си има своето обяснение. Би хме могли да преценим доколко реалистично е пресъздавал обстановката художникът. Можем да видим и каква е била модата през 1924 г. в Италия и т.н.

За този период от живота на Борис Георгиев, когато посещава многократно района на Пиемонт, за близките му отношения с фамилия Села, за познанството му с фамилиите Моска, Реда и Сормано не се споменава никъде в биографичните справки за художника. Но това не е чудно, като имаме предвид колко активен е бил живо-

¹¹ Знаменитият български художник Б. Георгиев разказва за изкуството, за тайните и магията на Индия. – Литературен глас, 16.12.1936, год. IX, № 333, 1, 3. НХГ, Архив на Ст. Митов.

тът му, с колко хора и с какви личности е бил близък. Основен извор на информация за живота на художника е архивът, пазен от дъщеря му госпожа Вирджиния ДжакOMETИ, която съхранява, както самата казва, „всичко оцеляло от динамичния живот на художника“. От друга страна, в сборника „Борис Георгиев от Варна (1888-1962). Архиви“ Пламена Димитрова-Рачева е събрала всички материали, до които е имала достъп в България и чужбина. Когато говорих с госпожа Вирджиния ДжакOMETИ за това неизвестно досега приятелство, тя си спомни, че през 1941 г. тя, Борис Георгиев и майката на художника са били гости на семейство Села в Сан Джероламо. Обаче не помни подробности от това посещение, а и не знае повече за контактите на баща и с тези фамилии от Пиемонт.

Другото произведение на Борис Георгиев, което е наречено „Майка и дъщери“, е известно по репродукцията му в каталога на XV Венецианско биенале. Картината е рисувана около 1925 г. Техниката на изпълнение е неизвестна, но с голяма вероятност може да се допусне, че е темпера върху дърво. От репродукцията е видно, че картината е със същата форма като тази на емблематичното произведение на Борис Георгиев „Вечният път“ от 1925 г. Много е възможно да има и същите или подобни размери (103,5 x 140,5 см).

Фамилия Села не познаваха картината „Майка и дъщери“. Въпреки че не можеха да кажат със сигурност, но имаха съмнение, че моделите може би са Карола Села (1887-1984)¹² и двете и дъщери – Габриела Реда (р. 1913) и Клара Реда (1916-2006)¹³. Дъщерята на Клара Реда също не познаваше портрета, но знаеше името на Борис Георгиев и ми изпрати портрет на баба си Карола Села, рисуван от художника през 1941 г. Малко повече от десетилетие не е достатъчно да промени лицето на тази жена, въпреки че изражението и търсеното от художника впечатление е различно. Картината „Майка и дъщери“ също е от ранните произведения на Борис Георгиев и пресъздава разбирането на художника за майчинството и синовната обич. Моделите са леко стилизирани. От лицата им струи онова спокойствие и любов, което усещаме, когато гледаме мадоните на ренесансовите художници. Фината линия на четката е уловила грацията на трите фигури на фона на природен пейзаж. От репродук-

¹² Карола Села е дъщеря на Карло и Клара Села. Тя е по-малката сестра на Масимо Села. Омъжена за Силвио Реда.

¹³ Клара Реда е художничка. Посещава школата по рисуване на Феличе Касорати, а през 50-те години учи при портретиста Мак Авой в Париж.

цията е трудно да се прецени дали той е реален или имагинерен. Според семейството е възможно това да е най-голямото вулканично езеро в Европа Болсена, намиращо се в района на Витербо, където Карола Села е имала приятели. В левия край на композицията се забелязва малък архитектурен обект с кули, наподобяващ замък, какъвто има в Болсена. Това, разбира се, са предположения, които предстои да бъдат изяснени. Най-силното доказателство в подкрепа на убеждението, че моделите са Карола Села и двете ѝ дъщери, се получи чрез изследване на биометричните данни на жената от картината „Майка и дъщери“ и на Карола Села на портрета от 1941 г., което потвърди мнението, че моделите за това произведение на Борис Георгиев са Карола Села и дъщерите ѝ Габриела и Клара Реда.

Каква е съдбата на картината „Майка и дъщери“ и до днес не знаем. Едно от многото предположения е да е била откупена, но проверката в архива на Биеналето показва, че в малкото запазени документи за направените откупки през различните години няма такава информация. Остава единствено надеждата, че и това произведение само „ще реши“ кога да разкрие своята история. Така още една картина на художника, открита в стария венециански каталог от 1926 г., е изяснена и добавя нова информация за творческия път на Борис Георгиев в Италия.

При пребиваването ми в Биела, покрай историята на картината „Фамилия Села от Сан Джероламо“ излязоха най-вече и няколко портрета на отделни личности от кръга на фамилията, които Борис Георгиев е рисувал през 1924 г. и при посещенията му през годините след това. Това са портретите на Масимо Села¹⁴, на Джан Пиетро Сормано (Мурми) (1917-1924) и на Антониета Норца Фабиан (1888-1943), майка на Едвидже Маняни. Според датировката, поставена от художника, те са рисувани през 1924 г. Портретът на Гауденцио Села (1860-1934) е рисуван според надписа долу вляво през октомври 1926 г. Рисунката „Седнал на земята мъж“ е подписана и датирана 1925 г. Върху нейното фотокопие, което получих във Фондация „Села“ с въпросителен знак е отбелязано името на граф Феличе Троси. Справката, направена за него показва, че граф Троси (1886-1922) умира години по-рано и не е възможно да е бил рисуван от Борис Георгиев през 1925 г. Освен свързаните с фамилия

¹⁴ Рисунката е от 1924 г. и предполагам, че става дума за подготвителен ескиз към произведението „Фамилия Села от Сан Джероламо“.

Села потрети във фамилията на Николо Моска се пазят портретите на Мария Габриела Моска (р. 1922) и на Лизета Розаца (1913-1978) от 1925 г., а също и портрет на Силвио Моска (1916-2005), бащата на Николо Моска, рисуван през 1926 г. Това са завършени рисунки, някои от които са изпълнени с цветни моливи върху хартия. Във всички тях изящната линия на художника затваря формата около невинни и красиви детски образи или около зрелите, изпълнени с достойнство лица на Масимо Села, на Гауденцио Села и Антониета Фабиан. За тези камерни произведения бихме могли да кажем, че представляват приятелски семейни портрети, които художникът е създавал за близките си при гостуванията си в този район на Италия през 20-те години на миналия век.

Заклучението, което естествено се налага в края на настоящия текст, е, че двете произведения на Борис Георгиев – „Фамилия Села от Сан Джероламо“ и „Майка и дъщери“ – са повече от обикновени поръчкови портрети. Те са имали особена художествена стойност за художника и затова участва с тях на Венецианското биенале през 1926 г. Днес за съжаление Борис Георгиев остава известен в Италия най-вече като художник портретист, а неговите живописни произведения, натоварени със символни значения, са непознати на италианската публика.

Библиография:

Фондация „Села“, Архив на Виторио Села, Биела, Италия.

Архив на Биеналето във Венеция, Италия.

НХГ, Архив на Стефан Митов, София.

Божков, Атанас. Български приноси в европейската цивилизация, София, Булвест 2000.

Маринска, Ружа. 20-те години в Българското изобразително изкуство, София, Отворено общество, 1996.

Маринска, Ружа. София – Европа. Българската живопис (1900-1950) в контекста на европейското изкуство, НХГ, С., 1999.

Михалчева, Ирина. Борис Георгиев, София, БХ, 1987.

Рачева-Димитрова, Пламена. Борис Георгиев от Варна (1888-1962).

Архиви, Варна, Зограф, 2002.

Рачева-Димитрова, Пламена. Борис Георгиев от Варна, София, Кибеа, 2006.